

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1929

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ριστά, μά όχι και «καλλιτεχνικώς» ἄρτια, τούς πόθους τῆς δικῆς του ψυχῆς και τὴν ἔλοκληρωτικὴ ἀφοσίωσή του στὴ μεγάλη προσπάθειά του. Πόσο μάς γοητεύουν τὰ γράμματα κ' οἱ ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τῆς Κυκλάδος με τὸν ἀπαλό ρυθμὸ και τὸ τρυφερό τους ὕφος! Ἡ «Ἀρρωστη δούλα» κινεῖ τὴ συμπάθειά μας πρὸς ἓνα πονεμένο ταπεινὸ πλάσμα, και κοντὰ στὰλλα μάς ξεσκεπάζει ἓνα δυνατόν ἀντίλαλο τῆς βαθειᾶς ἀγάπης τοῦ συγγραφέα πρὸς τὸν ἀρμονικώτατο και συγκρατημένο Σοφοκλέα. Ἡ «Ζωὴ κι' ἀγάπη σ' ἡ μοναξιά» δὲ δείχνει μόνο περιγραφικὴ ἀριότητα μά και διηγρεῖ τις ψυχικὲς μεταπτώσεις και τὴν ἀνθρώπινη κατὰπτωση, δηλ. τὴν ἀποχτήνωση πού παθαίνει ἓνα πλάσμα πού βρέθηκε πεταμένο και μονάχο γιὰ πολλὰ χρόνια σ' ἓνα ἔρημιονησί. Ψυχολογικά και φυσιολογικά στέκει ψηλότερα ἀπὸ τὸ Ροβινζώνα τοῦ Daniel de Foe. Τὸ ρομάντο «Τὰ δύο ἀδέρφια» παρουσιάζει ἀρμονικά συγκεκριμένα τὴν ψυχολογικὴ βαθύτητα και τὸ φροντισμένο ὕφος. Στὰ διηγήματα και τὰ πεζοτράγουδά του ξεδιαλύει κανεὶς τὴ λεπτὴ παρατηρητικότητα και τὴ συγκινημένη σκέψη.

Ὁ Παλαμάς κι' ὁ Σπ. Μελάς ἐχτιμοῦν τὸν Ψυχάρη ὡς ποιητὴ περισσότερο, παρὰ ὡς ἐπιστήμονα, ὡς γλωσσολόγο. Ὁ Σενόπουλος τὸναντίον δὲν τὸν πκραδέχεται γιὰ λογοτέχνη, γικτι «ἔχει γράψει, λέει, τὴ χειρότερη πεζογραφία, πού φάνηκε ποτὲ στὴν Ἑλλάδα». Εἶναι κι' ἄλλοι πολλοὶ πού τὸν κατηγοροῦν γιὰ γεροντικὴ ἢ παλιμπαιδικὴ πολυλογία κι' ἀσημαντολογία και παλιλλογία πού βρίσκουν στὸ λόγο του. Και τὸν νομίζουν ἀδιάδατο ἢ δυσκολοδιάδατο. Μά ὁ Ψυχάρης ἔχει δικό του, προσωπικὸ ὕφος, —κι' αὐτό εἶναι «πρὸς τιμὴν» του. Ὅσο τὸν διαδάζει κανεὶς περισσότερο, τόσο ἐξοικειώνεται σ'

αὐτό. Δὲ σκοντάφουμε στὸ ὕφος του, μά στὴ γλῶσσα του γιὰ ὀρισμένους τύπους. Ἄν ἐγκύψουμε ἀνοιχτόματα και χωρὶς προκατάληψη στὸ μυστικὸ τῆς πλοκῆς τοῦ λόγου του, θά δοῦμε πὸς ὅλα σ' αὐτὸν εἶναι ὑπολογισμένα, ζυγισμένα, ἰσοροπημένα. Οἱ λέξεις διαλεμένες και καλαίσθητα τοποθετημένες στὴ θέση τους. Ἡ φράση του πάντα ρυθμικὴ. Μὰς ξεφνίζουν κάτι λέξεις πού πλάθει, ἄν και μερικὲς εἶναι ὑπέροχες (ποθαναῦτρα κτλ.), δὲ μάς ἀπαρθεκει ὅμως τὸ ἀπλό, σάν τὰ λαϊκά μας παραμῦθια, ὕφος του. Ἡ σαφήνειά του εἶν' ὅμοια με τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων. Ἀναλυτικώτατος ὡς εἶναι, πολυλογεῖ συχνά' μά κ' ἡ πολυλογία του αὐτὴ δὲν εἶναι βαρετὴ, κάθε ἄλλο, και μάς θυμίζει τὸν Α. France στὸ ἔργο του *Le crime de Sylvestre Bonnard*. Σὲ κάθε σελίδα του ἀδύνατο νὰ μὴν ἀπαντήσης ἀστραπὲς φραστικῆς πρωτοτυπίας. Κάτω ἀπὸ ἓνα ἐπιφανειακὰ λαϊκὸ ὕφος, ξεδιαλύσεις τὴ φροντίδα τὴν ἀκοίμητη τοῦ λογοτέχνη νὰ πειθαρχήσῃ στὶς ἐπιταγὲς τῆς τέχνης τοῦ Λόγου.

Ἀνατόμος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Μά και γνώστης τῆς ψυχολογίας τοῦ λαοῦ μας. Συχνά μάς ἀραδιάζει ψυχολογικά τοῦ Ρωμοῦ. Τὰ φυλετικά μας ψεγάδια, κάτι μικροφιλοτιμίες και μικροπρέπειες μας, τὴ φτωχαλαζοναία, ἀδάθεια και μεταβλητικότητα μάς, ὅλα τάχει ξεδιαλύσει με τὸν προβόλεα τῆς παρατηρητικότητός του. Ἐπίσης ἔχει ἐξαστερώσει και τις ἐθνικὲς ἀρετὲς μας, πού χάρη σ' αὐτὲς σιωθήκαμε ἀπὸ τόσους κατακλυσιμὸς. Στὴ ζωικότητα τοῦ λαοῦ μας πίστεψε, κι' ἀπ' τὴν ἐπικράτηση στὸ γραπτὸ μας λόγο και στὴν ἐκπαίδευση τῆς μητρικῆς μας γλώσσας ἔχει ἐξαρτήσῃ τὴ νεοελληνικὴ ἀνάσταση και μεγαλουργία σ' ὅλες τις ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ.

ΜΙΧ. Γ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

Γιὰ τὴ ζωὴ, γιὰ τὸ γλωσσολογικὸ και γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, αὐτὴ τὴ στιγμὴ. δὲν εἶν' ἔργο δικό μας νὰ γράψουμε, μά ἐκείνων πού βρεθήκαμε σιμά του, κι' οἱ ὅποιοι προσορρίζονται νὰ κάρουνα και τὸ ἔγκωμίο του. Ἐμεῖς, ὅσο κι' ἄν ἐσυμπαιθήσαμε τούς ἀγῶνες του και τὸ ἔργο του, προαρχόμενοι ἀπὸ ἄλλη Σχολή, δὲν ὑπάρξαμε ποτὲ πιστοὶ ὁπαδοὶ του. Γιὰ τοῦτο, σήμερα θά περιοριστοῦμε νὰ δώσουμε γενικὰ τὴν ἐντύπωσή μας γι' αὐτὸν και γιὰ τὸ ἔργο του, και κυρίως γιὰ τὴν ἱστορικὴ του σημασία, πού εἶναι και ἡ σπουδαιότερη.

Τὸ Γιάννη Ψυχάρη τὸν ἐγνωρίσαμε λίγες μόνο στιγμὲς, ὅταν ἤρθε στὴν Ἀθήνα γιὰ τελευταία φορὰ. Εἴμαστε καλεσμένοι στὸ δεῖπνο πού δόθηκε πρὸς τιμὴν του, κ' ἐκεῖ ἐκάμαμε τὴ γνωριμιὰ τοῦ ἀνθρώπου, γικτι τοῦ γλωσσολόγου και τοῦ λογοτέχνη τὴν εἴχαμε κάμει ἀπὸ καιρό, και τόσο μάλιστα, πού νὰ μὴν εἴμαστε και τελείως σ' ὅλα σύμφωνοι μαζί του. Ὅμολογοῦμε πὸς ὁ ἀνθρωπος Ψυχάρης μάς ἐφάνηκε πολὺ γνώριμος και τέτοιος ὅπως μάς εἶχε παρασταθεῖ στὰ ἄρθρα του, με τὸ ὕ-

φος του τὸ γεμάτο πνεῦμα, χαριτολογία μά και πολεμικότητα. Ἄν και ἡλικιωμένος, τὰ χρόνια δὲν τοῦχαν ἀφαϊρέσει τίποτα : τὸ πνεῦμα του ἐδιατηροῦσε ὅλη του τὴν ἀνθηρότητα, και τὴν ἀνθηρότητ' αὐτὴ τὴν ἐδιατήρησε ἴσια με τις τελευταίες του μέρες, μ' ὅλο πού τὸ σῶμα του εἶχε ὑποστει τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀρρώστιας και τῆς ἡλικίας. Και τί περίεργο! και στὸ τελευταῖο διάστημα τῆς ζωῆς του, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἄρθρα του εἶναι γεμάτ' ἀπὸ τὸ πολεμικὸ του πνεῦμα, πού σπινθηρίζει ὅπως και στὴν πρώτη του ἐποχὴ. Γιατί, ἔν' ἀπὸ τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά τοῦ Ψυχάρη, εἶταν ἡ πολεμικότητα.

Ὁ Γιάννης Ψυχάρης ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἐλληνικά, γαλλικά και ἰταλικά, κ' ἔγραψ' ἐπιστημονικά και λογοτεχνικά, ποιήματα και πεζά. Και μπορεῖ σὰ γλωσσολόγος νὰ μὴν ἔχη τὸ ἐπιστημονικὸ ἀνάστημα ἐνὸς Κατζίδακη, και μπορεῖ σὰ λογοτέχνη νὰ μὴν εἶναι ἰσάξιος με τὸν Παπαδιαμάντη, τὸ θεοτόκη και τὸν Σενόπουλο, μά ὁ Ψυχάρης, περισσότερο κι' ἀπὸ γλωσσολόγος κι' ἀπὸ λογοτέχνης, εἶταν θερμὸς ὑπέρμαχος ἐνὸς μεγάλου ἐθνικοκοινων-

νικού ιδανικού, κι' αν έγινε γλωσσολόγος και λογοτέχνης, έγινε μόνο και μόνο για να υποστηρίξει το ιδανικό του αυτό, που δεν έπαψε να το υπερασπίζεται με πίστη και άρραίστη σ' όλη του τη ζωή. Ίδού που όφείλεται κυρίως κι' η μεγάλη πολεμικότητα του χαρακτήρα του.

Ο Δημοτικισμός, από την πρώτη του αρχή με το Σολωμό, παρουσιάστηκε σαν εθνικοδημοκρατικό κίνημα, με τη λαχτήρα να ελευθερώσει το Έθνος από το σχολαστικό και νεκρό σφολογιωτατισμό, και να του δώσει το πραγματικό εθνικό γλωσσικό όργανό του. Είτανε δηλαδή κι' αυτός παιδί του εθνικοαστικού πνεύματος που έφερανε στον κόσμο οι φιλελεύθερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Κι' αν στην Εφτάνησο, για λόγους ιστορικούς, το κίνημα δεν εθρήνησε και μεγάλην αντίδραση, όταν απλώθηκε στην άλλη Ελλάδα, έλαβε σχεδόν καθαρά επαναστατικό χαρακτήρα και δεν άργησε να συγκεντρώσει όλες τις τάξεις του όλα τα ισχυρά και προοδευτικά πνεύματα του τόπου μας.

Την εποχή που το σολωμικό Έργο είχε αρχίσει να γίνεται γνωστό με την έκδοσή του και τη θερμή ανάλυσή του από τον Πολυλά και να επηρεάζει, ο ίδιος ο Πολυλάς, παρατώντας τη δημοτική, έδεχτηκε για όργανό του ένα γλωσσικό μίγμα, που δε μπορεί να ονομαστώ μήτε δημοτική, μήτε καθαρεύουσα, και που έχει μεγάλες ομοιότητες με το προσωπικό και αθάνατο κατασκευάσμα του Κάλβου. Έτσι, ο άνθρωπος ο προορισμένος από τη Μοίρα να συνεχίσει τον αγώνα, εΐταν ο Γιάννης Ψυχάρης, που βγαίνοντας στην ώρα του με το «Ταξίδι» του κι' έπειτα με «Τ' όνειρο του Γιαννίρη», εγένεκε το κίνημα σ' ολόκληρο το Έθνος, κι' ετραβήξε μαζί του τα καλύτερα πνεύματα της εποχής. Πλήθος καθαρευουσιάνοι λογοτέχνες έγιναν δημοτικιστές, και οι δημοτικιστές λογοτέχνες δέν άργήσανε ν' αντικαταστήσουνε πέρα και πέρα τους προηγούμενους καθαρευουσιάνους. Κι' από τότες μια ζωννή πνευματική άνθηση εσημειώθηκε στον τόπο μας, που με διάφορους κυματισμούς εξακολουθεί ίσαμε σήμερα, επηρεάζοντας την εθνική μας ζωή. Κ' εν' από τα πιο φανερά κατορθώματά της είναι ή σημερινή εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Αν στο Σολωμό λοιπόν όφείλεται ή δημιουργία του γλωσσικού κινήματος κι' ή επιβολή της δημοτικής στην ποίηση, στον Ψυχάρη όφείλεται ή εξέλιξή του κι' ή επιβολή της δημοτικής στον πεζό λόγο, που αν δέν εκυριάρχησε ακόμη τελείως και στην επιστήμη, το σφάλμα δέν ανήκει στην εθνική γλώσσα, μά στην διανοητική νωθρότητα του επιστημονικού μας κόσμου, που προτιμάει να δέχεται ασυζητήτα τα καθαρευουσιάνικα «καλούπια», παρά

να κοπιάσει λιγάκι να σχηματίσει την όρολογία του.

Η γλώσσα του Ψυχάρη, για ιστορικούς λόγους, όπως και του Σολωμού, έχει αρκετά ιδιωματικά τυπικά και συνταχτικά στοιχεία. Και μπορεί σχετικά μ' αυτά να έχουμε τις αντίλογίες μας, όμως ο Ψυχάρης, όπως κι' ο Σολωμός, εζήτησε να σχηματίσει μια κοινή δημοτική, ένα κοινό εθνικό γλωσσικό όργανο, κι' αυτό τον ανυψώνει επάνω από κείνους που γράφανε τα γλωσσικά ιδιώματα της πατρίδας τους.

Επίσης, ο Ψυχάρης είναι από τους ελάχιστους που καταλάβαινε τη σημασία που έχει για την τελειοποίηση μιας γλώσσας ή τυπική και συνταχτική ενότητα. Και μπορεί να μη συμφωνάμε τελείως με την τυπική και συνταχτική ενότητα που έδωσε ο ίδιος στη γλώσσα του, όμως αυτός εκήρυξε τη μεγάλη αλήθεια πως, χωρίς τυπική και συνταχτική ενότητα δε μπορεί να υπάρξει όργανο ικανό για το γραπτό λόγο.

Σήμερα καθαρά γλωσσικό ζήτημα δέν υπάρχει πιά. Η δημοτική έμπηκε στα σχολεία σαν επίσημη γλώσσα του Κράτους, κι' ολόκληρη ή λογοτεχνία μας, και μέρος της επιστήμης μας, γράφονται στη δημοτική. Κι' ο Ψυχάρης είναι ο ετυχεμένος αγωνιστής που είδε στεφανωμένο με την επιτυχία το τέρας των αγώνων του. Κι' αν ακόμη άρραπορη ή δημοτική ν' αντικαταστήσει τελείως την καθαρεύουσα, αυτό δε θάρρήσει επ' άπειρο, έχτος αν το νεοελληνικό πνεύμα στερέψει και πέσει να δίνη πιά συγγραφείς αξίους του όνόματος: όπότεν ο υπεύθυνος δε θάναι ο Ψυχάρης κι' ο δημοτικισμός, μά ο εθνικός μαρξισμός μας.

Συγκεφαλαιώνοντας τις λίγες αυτές γραμμές, βλέπουμε πως ο Ψυχάρης δέν άπλωσε μόνο το γλωσσικό κίνημα σ' ολόκληρο το Έθνος, δέν το έπέβαλε μόνο στον πεζό λόγο, δέν το έδωσε την όρθή του κατεύθυνση, δέν ετάραξε μόνο τα λιμνασμένα νερά του σφολογιωτατισμού και δέν έπλάτησε τις κοινωνικές αντίληψεις του τόπου μας, κάνοντας ν' αλλάξει ο τρόπος της σκέψης μας σχετικά με τη μέθοδο και το σκοπό της εκπαίδεψής μας, μά εσυντέλεσε ακόμη και στη νέα άνθηση της λογοτεχνίας μας, γενόμενος έτσι ο κυριώτερος μοχλός της πνευματικής και κοινωνικής μας ζωής. Κι' ο Ψυχάρης, κρινόμενος από την κοινωνική σημασία του κι' από τον ιστορικό ρόλο που έπαιξε στον τόπο μας, κι' όχι από την καθαρή λογοτεχνική κι' επιστημονική του σημασία, κατά την ταπεινή μας γνώμη, και μ' όλες τις λεπτομερειακές διαφωνίες μας, άσφαλώς πρέπει να θεωρηθώ πως, έπειτ' από το Σολωμό, είναι ή μεγαλύτερη Μορφή που πέρασε από την Ελλάδα.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

